

РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ

УДК 911.3

Тетяна БОЖУК

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНА ДЕСТИНАЦІЯ ДЛЯ ПОТРЕБ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПІЗНАННЯ

У статті розглянуто питання територіально-функціональної організації туристично-привабливих об'єктів, що мають історичне, архітектурне і мистецько-культурне значення. Запропоновано модель рекреаційно-туристичної дестинації для потреб історико-культурного пізнання і подано аналіз її складових: ресурсного та інфраструктурного забезпечення, додаткових послуг, управлінської діяльності, привабливості (як інтегрованого показника перелічених елементів) та споживача.

Ключові слова: історико-культурні ресурси, рекреаційно-туристична дестинація, інфраструктурне забезпечення.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Культурна спадщина – скарб, який духовно збагачує кожну людину. Культурна спадщина Західного регіону України має свою ідентичність, сформовану впродовж тривалого історичного періоду. Ці території перебували в контакті й під впливом різних культурних епох. Зокрема, із часів середньовіччя до нас дійшли замки, сакральні будівлі, особливе планування міст, а нові часи додали природо-гармонійне містобудування із парковими ансамблями. Пам'ятки історії й архітектури, культури і мистецтва мають суспільно-виховне значення, потребують детального вивчення їх стану, облаштування та оптимізації використання їх пізнавального потенціалу в рекреаційно-туристичній діяльності.

Культурний туризм не тільки приносить доходи регіону, але дає місцевому населенню підставу пишатися своїм унікальним багатством і надає можливості ділитися ним з туристами. Якщо суспільство буде це враховувати, то зможе створити систему раціонального використання унікальних ресурсів для туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями вивчення історико-культурної спадщини займаються фахівці різних галузей, підготовлено навчальні посібники "Замковий туризм в Україні ..." [6], "Туристичні ресурси України" [4], "Рекреаційні ресурси України" [1], "Основи географії рекреації і туризму" [7] та ін., монографії, ряд статей. Аспекти туристичної привабливості об'єктів, що мають історичну, архітектурну, мистецьку і культурну цінність, обговорюються науковцями на форумах різного рангу. Склад земель історико-культурного призначення та їх використання регламентує Земельний кодекс України, а також інші чинні законодавчі та нормативно-правові документи [3].

Підтримуємо думку С.С. Ніколаєва [5] про

те, що туристська дестинація – це соціально-географічна місцевість (місце, район, місто, село, парк атракціонів), яку конкретний турист або цілий сегмент туристичного попиту вибрав за мету поїздки. Вона володіє всіма необхідними закладами, організаціями, засобами розміщення, обслуговування і інфраструктурою розваг.

При розробці концепції рекреаційно-туристичної дестинації (РТДе) для потреб історико-культурного пізнання використано матеріали власних спостережень, проведених на території Олеського, Підгорецького і Золочівського замків Львівської області, "Замків Тернопілля", фортець у Кам'янці-Подільському і Судаку та інших об'єктів, розташованих на землях історико-культурного призначення.

Формулювання цілей статті. Мета цієї публікації полягає у висвітленні питання територіально-функціональної організації туристичної привабливості об'єктів культурної спадщини (без урахування сакральних об'єктів) для потреб пізнання. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі завдання: 1) провести аналіз щодо різновидів туризму, які репрезентують ознайомлення з історією і культурою території; 2) вивчити потреби і мотиви споживача, ресурсне та інфраструктурне забезпечення; 3) подати і охарактеризувати особливості складових рекреаційно-туристичної дестинації для потреб історико-культурного пізнання.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, культурно-пізнавальний туризм є одним із видів туризму, головною метою якого є огляд пам'яток, а головною особливістю – насиченість поїздки екскурсійною програмою. Виділяють чотири принципи культурно-пізнавального туризму:

1) активне сприяння у збереженні спадщини місцевості: культурного, історичного та

природного;

2) підкреслення і виділення унікальності спадщини місцевості щодо інших регіонів;

3) створення у місцевого населення почуття гордості і відповідальності за унікальну спадщину;

4) розробка програми розвитку туризму на основі використання унікальної спадщини місцевості.

На сьогодні в літературі можна зустріти надзвичайно велику кількість різновидів туризму. Зокрема, серед тих, які відображають суть відвідання об'єктів культурної спадщини (без релігійних об'єктів), можна назвати:

- культурно-пізнавальний;
- пізнавальний;
- культурно-розважальний;
- розважальний;
- історико-культурний;
- історичний;
- військовий;
- військово-історичний;
- етнічний;
- етнографічний;
- замковий;
- міський;
- фестивальний;
- подієвий;
- екскурсійний;
- екскурсії у розгорнутому вигляді;
- ностальгійний;
- меморіальний;
- некропольний;
- музейний;
- пізнавально-діловий;
- анімаційний;
- туризм мистецтва та літератури;
- туризм архітектурної культури;
- туризм тематичних парків і культури;
- туризм міського середовища і культури.

Крім цього, серед складових культурно-пізнавального туризму можна зустріти такі як спортивний, водний, цільовий, пригодницький, етнічний, екскурсійний, рекреаційний, гастрономічний, винний, релігійний, екологічний тощо.

На нашу думку, розглядаючи вище означені види туризму з позиції рекреаційно-туристичної дестинації як комплексного підходу щодо використання територій для потреб туризму і рекреації, можемо констатувати, що мова йде про рекреаційно-туристичну дестинацію для потреб історико-культурного пізнання.

Тому вважаємо за доцільне, у організації рекреаційно-туристичної діяльності застосувати комплексний підхід (концепцію дестинації) на відміну від вузько-об'єктно-спеціалізованого (виділення окремих видів туризму) з метою цілісного сприйняття рекреаційно-туристичної території і задоволення тих чи інших потреб споживача.

Отже, рекреаційно-туристична дестинація для потреб історико-культурного пізнання є одним із підтипів (поруч із РТДе для потреб духовного пізнання), що функціонує на території земель історико-культурного призначення (відповідно до статті 53 і 54 Земельного кодексу України), на яких розташовані [3]:

- історико-культурні заповідники, музеї-заповідники, меморіальні парки, меморіальні (цивільні та військові) кладовища, могили, історичні або меморіальні садиби, будинки, споруди і пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями;
- городища, кургани, давні поховання, пам'ятні скульптури та мегаліти, наскельні зображення, поля давніх битв, залишки фортець, військових таборів, поселень і стоянок, ділянки історичного культурного шару укріплень, виробництв, каналів, шляхів;
- архітектурні ансамблі і комплекси, історичні центри, квартали, площі, залишки стародавнього планування і забудови міст і інших населених пунктів, споруди цивільної, промислової, військової, культурної архітектури, народного зодчества, садово-паркові комплекси, фонові забудова.

Структурними елементами РТДе для потреб історико-культурного пізнання є: ресурсне та інфраструктурне забезпечення, асортимент надання додаткових послуг, управлінська діяльність, привабливість (як інтегрований показник перелічених елементів), що має визначальний вплив на споживача.

Ресурсне забезпечення є основою для організації рекреаційно-туристичної діяльності і зумовлено різноманітністю суспільно-історичних ресурсів. Згідно чинної в Україні державної класифікації [2], об'єкти історико-культурної спадщини поділяються за типами (споруди, ансамблі, визначні місця) і за видами (археологічні, історичні, монументального мистецтва, архітектури та містобудування, садово-паркового мистецтва, ландшафтні).

Історико-культурна спадщина відзначається автентичністю, що формувалася і розвивалася під впливом різних культур протягом

багатьох століть. Сюди належать замки, палаци, фортеці, городища древніх руських міст, пам'ятки садово-паркового мистецтва, пам'ятники, пам'ятні місця знаменних подій та видатних людей. Як правило, інформаційним представленням історичного минулого вище названих об'єктів є наявність відповідних музейних експонатів (графічних схем і креслень, картографічного матеріалу, копій історичних документів, фотографій та відеоматеріалів, тощо).

Інфраструктурне забезпечення лежить в основі задоволення потреб споживача і представлене сукупністю спеціалізованих підприємств туристичного обслуговування (готелі, ресторани, об'єкти культурно-побутового обслуговування тощо) та інших об'єктів, пов'язаних з туризмом або необхідних для обслуговування туристичних підприємств: шляхів сполучення (дороги, під'їзні шляхи, аеродроми та пристані тощо), комунікацій (водогінна та електрична мережа, каналізація, газ, телефон тощо), місцевих установ (поштові відділення, поліклініки, лікарні, перукарні, магазини тощо).

Інфраструктурне забезпечення РТДе визначається розташуванням відносно туристичних маршрутів, транспортною доступністю, облаштуванням території у т. ч. рекламно-інформаційним забезпеченням і наявністю закладів громадського харчування.

Насамперед, доцільно ідентифікувати, чи входить даний історико-культурний об'єкт до структури існуючих туристичних маршрутів чи доцільно розробляти новий туристичний продукт, щоб його туди долучити.

Транспортне сполучення характеризується використанням громадського транспорту (залізниця чи автомагістралі, а далі трансфер) чи власного авто і можливістю під'їзду безпосередньо до об'єкта. Важливе значення у інфраструктурі займає наявність поблизу історико-культурного об'єкта автостоянки із достатньою кількістю місць і доступною ціною.

Особливою складовою інфраструктурного забезпечення історико-культурних об'єктів (якщо мова йде про комплекси споруд (ансамблі) і пов'язані з ними території, як, напр. замки, палаци чи фортеці, скансени) є облаштування території, тобто специфіка архітектурного планування; сучасний стан подвір'я; наявність замкової криниці, пам'ятників чи меморіального комплексу; садово-паркової зони із прокладеною екологічною стежкою чи міні-дендрарію із ендемічними чи екзотичними

деревами; спеціалізованих атракційних майданчиків чи закладів (напр., тир); каси-магазину чи кіоску, де можна придбати вхідні квитки, сувеніри, друковану продукцію; конференційного чи органного залу; WC, тощо.

Важливим складовим елементом інфраструктури є наявність на території об'єктів закладів громадського харчування, які повинні характеризуватися не лише місткістю, асортиментом страв (у т.ч. і місцевої кухні), швидкістю обслуговування відвідувачів і ціною, але й відповідною атмосферою відчуття автентичності і можливості перенесення в епоху старовини за допомогою анімаційних засобів (музики, костюмів, декору).

Ще одним особливим елементом інфраструктури є рекламно-інформаційне забезпечення (стенди, Інтернет-сайти, буклети, періодичні видання, експонати музеїв і виставок).

До додаткових (другорядних) послуг для рекреантів можемо віднести розташування об'єктів відносно системи розселення, наявність закладів розміщення, і закладів дозвілля та розваг.

Управлінська діяльність є важливою складовою РТДе, адже вона відповідно до статусу і підпорядкування об'єктів історико-культурної спадщини формує політику подальшого їх використання. Крім цього, система заходів муніципальної політики повинна бути спрямована на підтримку належного стану під'їзних шляхів до історико-культурних об'єктів і облаштування їх вказівниками, визначає можливості та обсяги інвестування (як внутрішнього, так і зовнішнього) та оподаткування.

Споживач займає визначальне положення у моделі системи, продукує її подальший розвиток відповідно до задоволення своїх рекреаційно-туристичних потреб історико-культурного пізнання. Профіль споживача визначається типом туриста/рекреанта, його статево-віковими особливостями, соціальним статусом і фінансовими можливостями, географією (місцями, культурним носієм якого він є) та ін.

Існують різні підходи щодо виділення типів туристів/рекреантів, однак найбільш популярними є класифікації, розроблені Т. Лазанскі і А. Бзезовек; Г. Гана, Ф. Ашера, Ю. Чеботаря; М. Гродзинського, О. Савицької.

Важливим моментом для споживача є отримання цікавої інформації про об'єкт засобом екскурсійної програми, участь у театралізованих дійствах відтворення сцен із життя історичного минулого об'єкта чи лицарських турнірах, а також можливість фотографування

і відеознімання у відповідних костюмах. Іншою не менш важливою потребою для споживача є можливість придбання відеоматеріалів про об'єкт, друкованої та сувенірної продукції.

На формування *привабливості* об'єкта, що відвідується туристами, має вплив назва і тип; функціональне призначення; історичність та значимість (час побудови, реставрації чи реконструкції; події, що відбувалися), сучасний стан (зовнішній вигляд), статус, значення і підпорядкування.

На відвідувачів справляє враження зовнішній вигляд об'єкта; озеленення і доглянутість території; панорама, що відкривається з об'єкта; інтер'єр – різноманітність і багатство експонатів; екскурсійна і анімаційна програми (лицарські поединки, театралізоване дійство); можливість випити каву чи пообідати у приміщенні середньовічного об'єкта; якість надання послуг.

Отже, задоволення потреби історико-культурного пізнання території споживачем виражається через привабливість як показник синтезу усіх вище означених складових елементів РТДе.

Література:

1. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України : навч. посібн. / Бейдик О. О. – К. : Альтерпрес, 2009. – 400 с.
2. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 р.
3. Земельні відносини в Україні: Законодавчі акти і нормативні документи/ Держкомзем України. – К.: Урожай, 1998. – С. 69-70.
4. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України. Навчальний посібник / Любіцева О. О., Панкова Є. В., Стафійчук В. І. – К. : Альтерпрес, 2007. – 369 с.
5. Николаев С. С. Стратегия формирования единого туристского пространства: автореф. дис. ...канд. экон.наук. СПб., 2000.
6. Рутинський М. Й. Замковий туризм в Україні. Географія пам'яток фортифікаційного зодчества та перспективи їх туристичного відродження: навчальний посібник / Рутинський М. Й. – Київ : Центр учбової літератури, 2007. – 432 с.
7. Смаль І. В. Основи географії рекреації і туризму : Навч. посібн. / Смаль І. В. – Ніжин : Вид-во НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. – 264 с.

Резюме:

Татьяна Божук. РЕКРЕАЦИОННО-ТУРИСТИЧЕСКАЯ ДЕСТИНАЦИЯ ДЛЯ НАДОБНОСТЕЙ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПОЗНАНИЯ.

В статье рассмотрены вопросы территориально-функциональной организации туристически привлекательных объектов, имеющих историческое, архитектурное и художественно-культурное значение. Предложена модель рекреационно-туристической дестинации для нужд историко-культурного познания и представлен анализ ее составляющих: ресурсного и инфраструктурного обеспечения, дополнительных услуг, управленческой деятельности, привлекательности (как интегрированного показателя перечисленных элементов) и потребителя.

Ключевые слова: историко-культурные ресурсы, рекреационно-туристическая дестинации, инфраструктурное обеспечение.

Summary:

Bozhuk T. RECREATION-TOURIST DESTINATION FOR NEEDS OF HISTORICAL-CULTURAL STUDIES.

The paper considers issues of spatial-functional organization of attractive tourist objects, which have historical, architectural, and artistic-cultural importance. The mode is proposed of the tourist-cultural destination for historical-cultural studies, and the analysis is given of its components: resource and infrastructure provisions, additional services, management activities, attractiveness (as an integral index of the listed elements) and the consumer. Resource provisions are basic for the organization of tourist-recreation activities and is defined by the variety of societal-historical resources. Infrastructure provisions are represented by the special enterprises of tourist services (hotels,

restaurants, objects of cultural and daily-life services etc.) and other objects connected with tourism, or necessary for the services of tourist enterprises. The additional (secondary services) for the recreants are the location of object with respect of the settlement system, availability of hotels and objects of entertainment. The management activities are important component of the RTDe, which, according to the status and subordination of the historical-cultural heritage objects, form the policy for its future use. The consumer occupies the decisive location in the system model, products its future development according to the satisfaction of recreation-tourist needs of historical-cultural cognition.

Key words: historical-cultural resources, recreational-tourist destination, infrastructure provisions.

Рецензент: проф. Заставецька О.В.

Надійшла 22.04.2012р.

УДК 338.48+502.7

Оксана РУНЦІВ-КОРОЛЮК

ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЕКОМЕРЕЖІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В статті проаналізовано сучасний стан екомережі Тернопільської області. Особливу увагу приділено використанню елементів екомережі для потреб туризму, тривалого відпочинку та рекреації. Висвітлено екологічний стан природних ландшафтів області та рекреаційне навантаження на окремі елементи екомережі, що найчастіше використовуються для оздоровлення та відпочинку. Особливу увагу приділено об'єктам природно-заповідного фонду, які є програмними елементами при формуванні відпочинково-пізнавальних подорожей.

Ключові слова: екомережа, природно-заповідний фонд, лісовкриті площі, рекреаційне навантаження, рекреація, туризм.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Згідно Закону України "Про екологічну мережу України" екомережа – це єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні [3]. Проте окрім екологічної ролі, природні та природоохоронні комплекси є об'єктами національного надбання, виконують важливу соціальну, економічну роль, а також концентрують в собі значний туристично-рекреаційний потенціал. Найважливішим завданням на сьогодні залишається раціональне використання екомережі для потреб туризму та рекреації, визначення найбільш оптимальних форм і видів відпочинку на їх території, виявлення можливого або потенційного негативного впливу на зазначені об'єкти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблем стану, особливостей моніторингу та всебічного використання екомережі загалом та об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) Тернопільської області

зокрема в різний час займались Л. Царик, П. Царик, М. Питуляк, О. Заставецька та ін. Проте додаткового вивчення потребує питання власне туристично-рекреаційного використання екомережі Тернопільської області з метою раціонального рекреаційного впливу на природні ландшафти.

Таким чином, **метою написання даної статті** є висвітлення сучасного стану елементів екомережі Тернопільської області, умов та можливостей її раціонального туристично-рекреаційного використання.

Виклад основного матеріалу. Туристична діяльність тісно пов'язана з наявністю природних ресурсів, які в поєднанні з іншими можуть виступати рекреаційними, тобто такими, що є основою для різноманітних напрямків туризму (лікувально-оздоровчого, екологічного, сільського, мисливського, самодіяльного тощо) для різних груп населення (дітей, людей похилого віку, молоді, інвалідів). На території Тернопільської області представлені такі елементи екомережі, як об'єкти ПЗФ, водно-болотні угіддя, відкриті заболочені землі, водоохоронні зони, прибережні захисні смуги, ліси та інші лісовкриті площі, курортні та лікувально-оздоровчі території, рекреаційні території, землі під консервацію, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом, пасовища та сіножаті. Варто відзначити, що територія жодного із територіально-адміністративного районів області не включає в себе непридатні для туризму землі, в тому